

Yatsyna Olena

Structure and logic of research of practices of marriage and family partnership and paternity

The article presents a research strategy that allows the description and interpretation of qualitatively different aspects of the subjective components of the constructing of partnership and paternity practices: value meanings, roles, functionality, identities. The proposed model of empirical research logically combines qualitative and quantitative analyzes, makes it possible to use data triangulation. Due to this, the focus of research attention is successfully shifted to those aspects in the construction of practices and their transformations that most accurately reproduce the intentional meaning-forming concepts of marriage, family, partnership and paternity. The multiparadigmatic coordinates of the research are determined, where the methodological basis (phenomenological, narrative and discursive approach), the theoretical (description and analysis of conceptual positions of multiple identifications, the process of self-reference of identities, mechanisms for constructing practices), the choice of analysis methods and procedures (phenomenological, method of reasonable theory, discourse-analysis, high-quality content analysis, clustering of data from an associative experiment and the author's methodology "Changes in features step choice of privacy, Modification psychosemantic method of "multiple identities") are reasonable. The methodological strategy of the research is formed by the synthesis of completeness and integrity. The problem-oriented direction of media text headings as materials for an empirical study is noted, where a combination of disposition categories of family and categories of discursive practices emphasize the semiotic transformations of the practices of marriage and family partnership and paternity.

Key words: *model of empirical research, methodological strategy, qualitative analyzes*

УДК 159.92

БЛИСКУН ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціології

Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк

СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР І СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В АСПЕКТІ ПРОБЛЕМИ РЕІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглянуто соціальний простір і соціальні комунікації в аспекті проблеми реінтеграції. Розкрито синергетичний підхід до організації дискурсу. Дискурс розглянуто як відкритий складноорганізований текст внутрішнього світу суб'єкта, системоутворюючою функцією якого є «випереджаюче відображення», що дозволяє суб'єкту планувати свою діяльність, зокрема в аспекті реінтеграції. Показано, що у стандартній, звичній ситуації людина слідує нормативній програмі діяльності, яка апіорі задана, і тому дискурс проявляється як картина світу суб'єкта в одній з рольових позицій. Зміна значимості ситуації, що відбувається в період реадаптації, приводить до уточнення самовизначення суб'єкта, викликає розгортання суб'єктом організації дискурсу і внесення коректив. Саме тому можна говорити про фрактальну природу дискурсу, коли він в кожній ситуації довізначається відповідно до життєвих цілей суб'єкта, які

задають значимість інтерпретованих подій в період реінтеграції. У той же час спосіб концептуалізації дійсності, властивий кожному суб'єкту, почасти універсальний, почасти специфічний. Саме наявність загальних, універсальних принципів організації семантичних структур забезпечує можливість взаєморозуміння між суб'єктами і включення нової інформації в існуючу модель світу. При цьому артикульований фрагмент дискурсу постає у вигляді інформації.

Ключові слова: *реінтеграція, дискурс, соціальний простір, соціальні комунікації, сучасний соціум*

Постановка проблеми. Процеси в суспільстві, в тому числі і інформаційні впливи, розгортаються в різних вимірах соціального простору сучасного соціуму. Еволюцію уявлень про соціальний простір не можна зрозуміти без урахування історії розвитку ідей про сутність простору, яка є відображенням культурних уявлень, що формують громадську життя [15].

Соціальний простір може розглядатися як вимір простору функціонування соціальних суб'єктів. Досить часто під цим простором розуміють певну територію, яка є специфічним суспільним ресурсом. Наприклад, інформаційні тексти суб'єктів соціального простору можуть утворювати однорідний простір інформаційних текстів.

Простір соціальних комунікацій втрачає евклідову ізоморфність, про нього не можна стверджувати, що він рівномірний і однаковий для всіх [14]. У цьому вимірі соціальний простір розглядається як мережа відносин суб'єктів в рамках існуючої соціальної організації, де кожен суб'єкт займає певну позицію.

До розуміння системної організації соціального простору призводить його інтерпретування як співбуття соціальних практик суб'єктів [3]. У просторі соціальних комунікацій інформація набуває значення не стільки як цілісний текст, скільки як носій смислів, які містяться в цьому тексті. Споживачі інформації, конструюючи її сенс, вміщують інформацію у власний контекст в залежності від своєї позиції в соціальній організації соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальний простір включає в себе внутрішні світи людей. Коли люди вірять, що їх ідеальні моделі соціальної дійсності реальні, то вони діють, виходячи з цих переконань, таким чином, ці моделі також стають реальністю [1]. Можна говорити про дискурсивні виміри соціального простору, що має фрактальну організацію. Елемент дискурсивного простору розуміється «не як окремих атом або частка, а як пульсуюче поле взаємодій» [15].

Взаємодія суб'єктів передбачає їх готовність будувати спільний дискурс соціуму, виходячи з якості дискурсів кожного з суб'єктів. Інформація є фрагментом дискурсу, що надає можливість суб'єкту його реконструювати, якщо він (суб'єкт) має відповідним потенціалом.

Пропонована модель організації соціального простору аспекти реінтеграції особистості подібна організації життєдіяльності індивідуального суб'єкта: фізичний простір життєдіяльності, простір взаємодії суб'єктів, дискурсивний простір.

За аналогією, інформаційний простір складають: простір доступної інформації (знакових текстів), простір взаємодіючих суб'єктів, які транслюють і інтерпретують інформацію (закладені в ній смисли), простір дискурсів суб'єктів соціуму.

Вивчення соціальних процесів інформаційної взаємодії передбачає розуміння дослідником використовуваних ним моделей організації соціального та інформаційного просторів. Інформаційне суспільство супроводжується посиленням комунікативного початку в житті соціуму. Комунікацією традиційно прийнято називати обмін значеннями (інформацією) між суб'єктами за допомогою загальної системи знаків в рамках спільної діяльності [6; 16].

Мета статті – розглянути соціальний простір і соціальні комунікації в аспекті проблеми реінтеграції та розкрити особливості синергетичного підходу до організації дискурсу.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Комунікації розгортаються в кожному з вимірів соціального простору. У фізичному вимірі комунікація зводиться до механічної передачі інформації як знакових текстів, в соціальному вимірі розглядається як взаємодія суб'єктів, в дискурсивному вимірі – як конструювання спільного дискурсу (спільної програми життєдіяльності).

У комунікаціях можуть брати участь різні суб'єкти: індивідуальні, групові, суспільство в цілому. Індивідуальні суб'єкти, які беруть участь в комунікації, можуть розглядатися в трьох проекціях: як автономні суб'єкти, як учасники деяких групових суб'єктів, як громадяни суспільства.

Рефлексивна позиція одержувача інформації, яка обумовлює формат комунікації, може навіюватися як носієм інформації, так і технологічними способами передачі інформації [11; 20]. Передача інформації за допомогою ЗМІ, як правило, передбачає соціальний контекст ситуації отримання інформації, неявно маючи на увазі комунікації представників групових суб'єктів [5; 15].

Соціальні комунікації в рамках діяльності соціальних інститутів на увазі, що їх учасники відтворюють соціетальний дискурс суспільства як співавтори цього дискурсу. Якщо дискурс суб'єкта конструюється в ході життєдіяльності суб'єкта, комунікацій з іншими суб'єктами, аутокомунікації, то дискурс соціуму, аналогічно, відтворюється в ході життєдіяльності суспільства, в просторі соціальних комунікацій його суб'єктів, в аутокомунікації соціуму.

У соціумі функціонують спеціальні рефлексивні структури (наприклад, системи освіти і науки), які беруть участь в аутокомунікації, які відповідають за якість соціетального дискурсу і його вдосконалення. Комунікативна дія, орієнтоване на взаєморозуміння, є базою для відтворення структур суспільства. Простір соціальних комунікацій являє собою інструмент самоорганізації соціуму, відтворюючи його дискурс.

В умовах відкритого суспільства в просторі соціальних комунікацій можуть бути представлені фрагменти дискурсів інших товариств, які, в загальному випадку, надають можливість вдосконалення дискурсу соціуму.

В інформаційному суспільстві в просторі соціальних комунікацій розгортається конкуренція соціальних проектів. Комунікації управляються суб'єктами в рамках їх дискурсів, в яких закладені схеми поведінки, що дозволяє приймати рішення автоматично, скориставшись вже готовими рішеннями [10; 20]. Це призводить до того, що управління дискурсом суспільства, яке, на перший погляд, набагато менш трудомістке, ніж управління суспільством, дозволить управляти процесами комунікацій, а значить, і конструюється соціальною реальністю. Залежність суб'єктів комунікації від зовнішніх засобів (багатства, влади, престижу) створює благодатний ґрунт для впровадження нових механізмів управління соціумом через управління суспільною свідомістю шляхом програмування дискурсів, які використовуються суб'єктами суспільства [9].

Ідеї здатні змінювати стан і поведінку людей і в зв'язку з цим мають потенціал, що можуть як об'єднувати суспільства, так і створювати можливості для дезінтеграції досить стійких суспільно-ідеологічних систем [13; 19].

Людство вступило у фазу пошуку нових стратегій цивілізаційного розвитку, пошуку нових ціннісних орієнтирів, коли необхідний аналіз колишніх життєвих сенсів, які направляли розвиток цивілізації [15; 18]. При цьому йде багаторівнева боротьба (інформаційні війни) за нав'язування іншим своєї картини світу і прогнозів його розвитку.

У нормі соціальна система врівноважує флуктуації соціального середовища, не дозволяючи собі вийти за межі якихось рамок, що ведуть до її кардинальних перетворень. В умовах сучасного світу, коли інформаційний простір будь-якої країни є відкритою, незамкненою структурою, управління соціальними комунікаціями передбачає перехід від явної конкуренції політичних суб'єктів до інтелектуальної конкуренції соціальних проектів, пропонованих в рамках дискурсів цих суб'єктів. Запропоновані синергетичні моделі ментальної організації індивідуальних суб'єктів і організації суспільства дозволяють моделювати процеси соціальних комунікацій. Суспільство розглядається як сукупність авторів транслюється інформації, як простір їх комунікацій, як реконструйований в процесі комунікацій суб'єктів суспільства соціетальний дискурс.

Соціальні комунікації є обміном інформацією суб'єктів суспільства, відтворення організації життєдіяльності соціуму, процес вдосконалення соціетального дискурсу. Цей інструмент дозволяє вивчати природні явища і процеси на основі принципів самоорганізації складноорганізованих систем. Він може застосовуватися і як загальнонаукова методологія, і як міждисциплінарний підхід, і як метод дослідження в конкретній галузі.

В основі синергетичного світобачення лежить розуміння тринітарної організації універсуму, яке передбачає наявність у дослідника трьох позицій в фізичному, соціальному, ментальному вимірах світу. Теоретичні моделі мають фрактальну організацію – елементи, структура, рекурсивна формула або можуть бути представлені у вигляді структури – текст, автор, задум. Синергетичний підхід використаний для побудови фрактальної (текстової) моделі організації суспільства, автором тексту якої є суб'єкти суспільства, які відтворюють його організацію відповідно до безперервно оновлюваного соціетального дискурсу. Комунікації суб'єктів, які є соціальними процесами самоорганізації суспільства, забезпечують конструювання соціетального дискурсу як задуму тексту життєдіяльності суспільства.

Дискурс стає одним з найбільш затребуваних понять сучасної науки. Спостерігається дедалі ширше вживання цього поняття при великій різноманітності і варіації його тлумачення [7]. В роботі дискурс розуміється як постійно удосконалюваний ментальний інструмент суб'єкта, що представляє собою текст, автор якого разом зі своїм задумом до визначається у конкретній ситуації. Організація дискурсу подібна організації внутрішнього світу, тільки елементи («літери»), що використовуються при написанні тексту, різні. «Букви» внутрішнього світу йдуть по наростаючій складності: сенсорні відчуття суб'єкта, (візуальні)

уявлення, мовні поняття, тоді як дискурс, який представляє найвищий рівень складності організації внутрішнього світу, базується на використанні понять.

Дискурс як теоретична модель суб'єкта в світі є текст суб'єкта за час його життєдіяльності, що конструюється відповідно до задуму цього тексту. Автором тексту життєдіяльності є суб'єкт у всіх своїх життєвих проявах. Автор дискурсу задається рефлексивними можливостями суб'єкта, коли в конкретній ситуації цей автор довізначається в ході аутокомунікації суб'єкта, що вибирає можливу роль і позицію.

У локальній ситуації у суб'єкта є варіант картини світу, що включає в себе неявний образ самого суб'єкта і передбачувані схеми його поведінки у певному контексті (ситуативний дискурс). Невизначеність буття суб'єкта, пов'язана з необхідністю поєднання різних картин світу, долається здатністю суб'єкта узгоджувати одночасне функціонування в різних просторах свого існування, коли окремі картини світу інтегруються в цілісне розуміння.

Ці картини можуть з'єднуватися послідовно, паралельно, бути різнорівневими, коли одна картина є частиною іншої. Синтез цих способів інтеграції забезпечує безперервність, дискретність, фрактальність інтегративної картини світу (сукупного тексту життєдіяльності). Дискурс організований як триєдність картини світу, її автора (що займає різні позиції в соціальному просторі), його планів на майбутнє (задум тексту дискурсу).

Синергетична (тринітарна) модель дискурсу передбачає «початкове» завдання автора дискурсу. В рамках бінарного мислення дискурс формується суб'єктом, в рамках тринітарного мислення інша логіка – суб'єкт конструює уявлення про себе (в очікуваному світі), на основі вже цих уявлень.

Завдання автора дискурсу як автономного суб'єкта, як взаємодіє суб'єкта або як частини метасистеми буде обумовлювати когнітивну складність використовуваного дискурсу. Розуміння автора дискурсу як частини метасистеми, тобто частини автора дискурсу метасистеми, призводить до розгляду організації дискурсу як «дискурсу в дискурсі», що дозволяє конструювати складноорганізованій багаторозмірній моделі за рахунок множення розмірності на кожному кроці глибини конструкції дискурсу.

Дискурс суб'єкта містить спільний дискурс комунікації з іншими суб'єктами, в той же час будучи його частиною. В такому розумінні закладена можливість довізначення дискурсу в ході комунікації, що

допускає потенційну ймовірність його переформатування. Побічним ефектом складної організації дискурсу є різноманіття трактувань дискурсу, коли дослідники, задаючи певний контекст прояву дискурсу, вивчають одну з форм його організації. Розуміння організації дискурсу як «дискурсу в дискурсі» передбачає різні способи конструювання «вкладених» дискурсів. Конструювання картини світу йде в напрямку «від світу до людини» (від цілого до частини), коли розуміння особливостей сприймання картини світу дозволяє реконструювати як позицію суб'єкта, займану ним в цьому світі, так і самого суб'єкта. Конструювання уявлень про себе йде «від людини до світу» (від частини до цілого), коли уявлення про себе як про автономний суб'єкт змінюються розумінням суб'єкта взаємодії зі світом, а потім розумінням себе як частини цілісного світу.

Складноорганізована структура дискурсу суб'єкта розгортається в міру затребуваності в ситуації, коли суб'єкт оцінює значимість її контексту для нього. Для «автономного» суб'єкта, тобто суб'єкта, що сприймає себе поза контекстом, характерна одномірна організація дискурсу. При цьому картина світу, сформована у суб'єкта, вважається «об'єктивною» картиною світу, а дискурс суб'єкта оголошується «єдино правильним» дискурсом (адже за логікою суб'єкта існування інших авторів не мається на увазі).

Для «взаємодії зі світом суб'єкта» дискурс буде розгортатися як картина світу, в якій міститься суб'єкт. Залежно від займаної позиції суб'єкта його версії картини світу будуть відрізнятися. В цьому випадку можна говорити про двовимірну організацію дискурсу, коли в одній розмірності задаються позиції суб'єкта, а в іншій – відповідні цим позиціям картини світу.

Картина світу втрачає статичний характер, кожен елемент її структури має деяку область значень (в кожній позиції суб'єкта елемент організації картини світу може мати відмінне значення в аспекті реінтеграції), що призводить до рухливості кордонів картини світу.

У конкретній ситуації визначається набір значущих позицій суб'єкта і відтворюється відповідна їм когерентна картина світу. Зміна набору ролей і рольових переваг призводить до перетворень інтегративної картини світу, припускаючи її динамічний характер. Картина світу суб'єкта, локалізованого в просторі, ролі і часу, становить елемент дискурсу. У конкретній ситуації на основі ідентифікації суб'єкта, що виділяє значні для себе ролі, відтворюється дискурс, відповідний системній інтеграції картин світу. Висока диференціація соціальної структури інформаційного впливу призводить до одночасної і фрагментарної участі суб'єкта у багатьох не пов'язаних між собою групах, які задають набір його ролей. Причому ці

групи можуть бути ситуативними і не мати чітких меж. Різноманіття виконуваних ролей може привести до ситуації, коли інтереси жодної з груп не можуть бути поставлені суб'єктом на чільне місце на тривалий час, а на перший план виходить узгодження значущості групових інтересів в рамках суб'єктивного дискурсу системної організації.

Складноорганізована структура дискурсу, побудована за принципом «дискурс в дискурсі», розгортається, коли суб'єкт має на увазі себе частиною метасистеми. Можна сказати, що у суб'єкта вже існують уявлення про світ як пролонгація уявлень про себе, які він повинен сконструювати, задаючи розуміння автора дискурсу. Конструювання автора дискурсу передбачає, що задум (ідея) дискурсу у автора вже сформована.

Складноорганізований дискурс (дискурс в дискурсі) суб'єкта містить в собі прогноз майбутньої стану картини світу і програму діяльності суб'єкта у передбачуваній дійсності, яка конкретизується в ході подальшого конструювання картини світу. Тобто в дискурсі закладені цілі суб'єкта, в ході конструювання дискурсу суб'єкт здійснює цілепокладання.

У кожній ситуації дискурс довізначається, коли ситуативні цілі суб'єкта можуть привести до корекції життєвих цілей суб'єкта, відповідно до яких вибудовувалася ситуативна діяльність. В такому розумінні дискурс являє собою безперервно оновлюваний текст суб'єкта, який, як було визначено вище, має фрактальну організацію.

Концепція дискурсу проявляється в згорнутій програмі життєдіяльності, яка на окремих часових проміжках конкретизується в програмах діяльності суб'єкта. Складноорганізований дискурс являє собою згорнуту програму діяльності суб'єкта на деякому часовому відрізку, в рамках якого здійснюється прогноз майбутніх змін в картині світу.

Дискурс – це відкритий складноорганізований текст внутрішнього світу суб'єкта, системоутворюючою функцією якого є «випереджаюче відображення», що дозволяє суб'єкту планувати свою діяльність. У стандартній, звичній ситуації людина слідує нормативній програмі діяльності, яка апіорі задана, і тому дискурс проявляється як картина світу суб'єкта в одній з рольових позицій. Зміна значимості ситуації, що приводить до уточнення самовизначення суб'єкта, викликає розгортання суб'єктом організації дискурсу і внесення коректив. Саме тому можна говорити про фрактальну природу дискурсу, коли він в кожній ситуації довізначається відповідно до життєвих цілей суб'єкта, які задають значимість інтерпретованих подій. У той же час спосіб концептуалізації дійсності, властивий кожному суб'єкту, почасти універсальний, почасти

специфічний [2]. Саме наявність загальних, універсальних принципів організації семантичних структур забезпечує можливість взаєморозуміння між суб'єктами і включення нової інформації в існуючу модель світу. Артикульований фрагмент дискурсу постає у вигляді інформації.

Дискурс проявляється в організації знакового тексту і в конструюванні ситуації комунікації відповідно до цілей автора інформації. Крізь призму дискурсу ми бачимо світ, «спотворений» нашим розумінням. Дискурс завжди в тій чи іншій мірі виявляється «кривим» дзеркалом, що відображає картину світу, що виражає автора і містить цілі комунікації, які можуть трансформуватися. У процесі комунікації дискурс підпорядкований цілям комунікації. В такому розумінні закладена модель саморозвитку за принципом кругової причинності, коли задані дискурсом нормативні взаємини суб'єктів, які в процесі комунікації можуть змінюватися, починають впливати на дискурс.

Виникає ситуація постійного оновлення дискурсу, в якому враховуються зміни, що відбуваються з суб'єктом. Дискурсивна практика розгортається в трьох вимірах – презентація дискурсу суб'єкта, ситуативна взаємодія з дискурсами інших суб'єктів, побудова спільного дискурсу.

Останній може базуватися на прийнятті універсальності дискурсів одного з суб'єктів, на розумінні додатковості дискурсів в різних ситуаціях, на визнання рівноправності дискурсів і цілісного їх включення в загальний дискурс, в зв'язку з чим суб'єкти можуть виступати в якості його співавторів. Дискурс може бути характеристикою індивідуального суб'єкта, групового суб'єкта, соціуму в цілому.

Складність організації групового суб'єкта призводить до складності організації його дискурсу. Автор цього дискурсу як цілісний суб'єкт являє собою інституціоналізовану структуру соціуму. Можна говорити про системну організацію дискурсу групового суб'єкта, яка передбачає інтеграцію дискурсів суб'єктів групи відповідно до їх соціального статусу.

Концепція дискурсу групи задається функцією групи в метасистемі. Автором спільного дискурсу групи є структура управління («еліта»), яка організовує діяльність групи відповідно до нього, сприяючи його засвоєнню групою. В іншому вимірі груповий дискурс складають дискурси індивідуальних суб'єктів, які відтворюють цілісний дискурс групи відповідно до свого розуміння. Залежно від усвідомлення індивідуальним суб'єктом значущості приналежності до групи дискурс групового суб'єкта може виконувати різні функції. Цей дискурс може ставати нормативним дискурсом індивідуального суб'єкта, якщо приналежність до групи найбільш значуща соціальна роль суб'єкта.

Якщо діяльність в групі становить одну з численних ролей індивідуального суб'єкта, то дискурс групового суб'єкта зберігається в дискурсі індивідуума як можливий варіант програми життєдіяльності при певних умовах. Якщо приналежність до групи не є значущою для індивідуального суб'єкта, то засвоєний дискурс групового суб'єкта може бути можливою ілюстрацією дискурсу інших суб'єктів суспільства, що сприяє взаєморозумінню в ході комунікації.

Організація соціетального дискурсу зумовлена організацією соціуму. Складноорганізований соціум об'єднується за різними підставами, що веде до існування різних структур, що скріплюють його, при цьому індивідуальні суб'єкти можуть входити до складу кількох груп. Соціетальний дискурс проявляється в життєдіяльності суспільства, в організації комунікацій суб'єктів, в дискурсах суб'єктів. Незважаючи на пропонувану глобальність улаштування соціетального дискурсу, відзначимо його принципіву.

Синергетичний ракурс аналізу інформаційного впливу незавершеність. Зміна дійсності, переосмислення відносин суб'єктів, поява у них нових знань можуть привести до переформатування всієї організації дискурсу. В ході життєдіяльності суспільство конструює соціетальний дискурс, коли відбувається процес самоорганізації суспільством його життєвої програми в існуючих умовах. Концепція дискурсу задається реконструкцією призначення соціуму, яке може трансформуватися в нових історичних умовах. Якщо (колективним) автором тексту життєдіяльності є всі суб'єкти суспільства, то автором соціетального дискурсу можуть бути не всі суб'єкти суспільства, що зумовлено соціальною організацією суспільства і моделлю соціетального дискурсу.

Індивідуальний суб'єкт одночасно є носієм унікального власного дискурсу, дискурсу груп – як учасник цих груп, соціетального дискурсу – як представник суспільства. Для індивідуального суб'єкта дискурс розглядається як сконструйована суб'єктом картина світу, заснована на певній логіці суб'єкта, при цьому дана картина включає в себе неявний образ самого суб'єкта і схеми його поведінки в якомусь соціальному контексті [4; 12].

Дискурс (як текст) одночасно розглядається як картина світу, як автор, як задум дискурсу (тексту), в якому закладені майбутні очікування суб'єкта, його імпліцитно програма життєдіяльності. Дискурс групового суб'єкта являє собою таку «Картину світу», яка «тлумачить» дійсність з метою висловлення тих чи інших сублімованих групових інтересів. Досить часто для позначення дискурсу групового суб'єкта використовується

термін «ідеологія», під якою розуміється колективно вироблено і індивідуально приймається ціннісно-сміслова сітка, вміщена між індивідом і світом.

Соціетальний дискурс має безліч форм проявів, зокрема: світогляд, яке дозволяє суб'єктам суспільства орієнтуватися в світі; культуру суспільства, що задає суб'єктам нормативні зразки поведінки; соціальний проект, що надає можливість суб'єктам планувати можливість самореалізації в передбачуваному майбутньому.

В ході соціалізації індивідуального суб'єкта відбувається перманентне розгортання складності організації його дискурсу, обумовлене соціальним і культурним контекстом [8]. До цих груп людей періодично «підключається» в процесі соціальних комунікацій, а також з метою здійснення спільної діяльності [15; 17]. Включаючись в діяльність групи, суб'єкт співвідносить себе з її учасником і засвоює груповий дискурс. В арсеналі його дискурсивних практик з'являються дискурси значущих для нього груп, які він може використовувати в залежності від соціального контексту ситуації. Стикаючись з представниками інших дискурсів (з якими він себе не ідентифікує), в ході комунікації суб'єкт може використовувати фрагменти чужорідного дискурсу для добудовування свого дискурсу. В результаті змінюється конструктивна складність моделі світу, розширюються способи розуміння (на основі логіки подій в тексті, логіки комунікації, логіки конструювання спільного дискурсу) і вдосконалюються дискурсивні практики.

У глобальному плані дискурс визначається як задум тексту життєдіяльності, як життєву програму суб'єкта, яка розгортається в трьох вимірах: картина світу, образ суб'єкта в світі (зокрема, набір ролей в соціальному просторі), програма дій (передбачуваного майбутнього). Суб'єкту, що взаємодіє зі світом, доводиться постійно коригувати картину світу, що змінюється, набір своїх ролей, горизонт планування. У зв'язку з цим дискурс суб'єкта являє собою рухливу конструкцію, яка оновлюється в кожен момент часу при зміні ситуації. Щоб зберегти стійкість організації дискурсу в цілому, в кожному з вимірів для структурних компонентів існує діапазон значень, в рамках якого структура зберігає свою функціональність. Це призводить до того, що організація дискурсу знаходиться в стані динамічної рівноваги.

Надходження інформації може вести до зміни сформованої динамічної рівноваги, що дозволяє суб'єкту конструювати нову форму організації дискурсу, що охоплює розширений зміст картини світу, інший спектр рольових позицій суб'єкта, інші горизонти планування. З одного

боку, дискурс індивідуального суб'єкта є частиною соціетального дискурсу, з іншого – дискурс індивідуального суб'єкта містить соціетальний дискурс (його модель) в якості своєї складової частини.

Дискурси індивідуальних суб'єктів входять в соціетальний дискурс і як частини дискурсів груп, до яких відносяться ці суб'єкти. Дискурс індивідуального суб'єкта постійно видозмінюється.

Соціетальний дискурс, який представляє сукупність дискурсів соціальних суб'єктів, також знаходиться в стані постійної трансформації: змінюються складові його дискурси суб'єктів, як індивідуальних, так і групових. Зміни в соціальній організації ведуть до перетворення принципів інтеграції соціетального дискурсу. Рухливість організації дискурсу як індивідуальних суб'єктів, так і суспільства в цілому є основною умовою інформаційного впливу, що дозволяє надавати результативні дії. Незмінюваність дискурсу робила б неможливим здійснення інформаційного впливу.

Висновки. Отже, розглянуто соціальний простір і соціальні комунікації в аспекті проблеми реінтеграції. Розкрито синергетичний підхід до організації дискурсу. Дискурс розглянуто як відкритий складноорганізований текст внутрішнього світу суб'єкта, системоутворюючою функцією якого є «випереджаюче відображення», що дозволяє суб'єкту планувати свою діяльність, зокрема в аспекті реінтеграції. Показано, що у стандартній, звичній ситуації людина слідує нормативній програмі діяльності, яка ап'юрі задана, і тому дискурс проявляється як картина світу суб'єкту в одній з рольових позицій. Зміна значимості ситуації, що відбувається в період реадаптації, приводить до уточнення самовизначення суб'єкта, викликає розгортання суб'єктом організації дискурсу і внесення коректив. Саме тому можна говорити про фрактальну природу дискурсу, коли він в кожній ситуації довизначається відповідно до життєвих цілей суб'єкта, які задають значимість інтерпретованих подій в період реінтеграції. У той же час спосіб концептуалізації дійсності, властивий кожному суб'єкту, почасти універсальний, почасти специфічний. Саме наявність загальних, універсальних принципів організації семантичних структур забезпечує можливість взаєморозуміння між суб'єктами і включення нової інформації в існуючу модель світу. При цьому артикульований фрагмент дискурсу постає у вигляді інформації.

Література

1. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2007. – 384 с.

2. Апресян Р. Г. Сила и насилие слова / Р. Г. Апресян // Человек. – 1997. – № 5. – С. 133–137.
3. Бурдые П. Социология социального пространства / П. Бурдые. – М. : Ин-т экспериментальной социологии; СПб. : Алетейя, 2007. – 567 с.
4. Дейк Ван Т. А. Стратегии понимания связного текста / Т. А. Ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. – М., 1988. – С. 153–207.
5. Иванов В. Ф. Массовая коммуникация / В. Ф. Иванов. – Киев : Академия Украинской Прессы, Центр Свободной Прессы, 2013. – 902 с.
6. Кашкин В. Б. Введение в теорию коммуникации / В. Б. Кашкин. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2000. – 175 с.
7. Киященко Л. П. Беспокойство становления целостностью. Вариации на тему трансдисциплинарности / Л. П. Киященко // Вопросы философии. – 2015. – № 11. – С. 76–87
8. Кожемякин Е. А. Реконструкция субъекта в образовательном дискурсе / Е. А. Кожемякин // Университет в перспективе развития: Альманах Центра проблем развития образования БГУ. – 2007. – № 5. – Мн. : ПроPILEI. – С. 39–53.
9. Луков Вал. А. Социальное проектирование / Вал. А. Луков. – М. : Флинта : Социум, 2003.
10. Луман Н. Медиа коммуникации / Н. Луман. – М. : Логос, 2005. – 280 с.
11. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Г. М. Маклюэн. – М.: КАНОН-пресс-Ц, 2003. – 464 с.
12. Михайлов С. А. Журналистика Соединенных Штатов Америки / С. А. Михайлов. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2004. — 448 с.
13. Московичи С. Машина, творящая богов / С. Московичи. – М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. – 560 с
14. Назарчук А. В. Социальное время и социальное пространство в концепции сетевого общества / А. В. Назарчук // Вопросы философии. – 2012. – № 9. – С. 56–66.
15. Плющ О. М. П406 Соціально-психологічні механізми інформаційного впливу : монографія / О. М. Плющ. – Ніжин : «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2017. – 244 с.
16. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук; К. : Ваклер. – 2001в. – 656 с.
17. Рыжов В. А. Умные сети, мобильный интеллект и стратегическое предвидение / В. А. Рыжов, В. С. Курдюмов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/kurrig.htm>
18. Чумаков А. Н. Философия в современном мире: диалог мировоззрений / А. Н. Чумаков, А. Д. Королев, А. В. Дахин // Вопросы философии. – 2013. – № 1. – С. 3–17.
19. Brzezinski Zb. Between Two Ages: America's Role in the Technetronic Era / Zb. Brzezinski. – New York : Th e Viking Press, 1970. – 356 p.
20. Potter J. Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behavior / J. Potter, M. Wetherell. – London; 1987. – 256 p.

References

1. Andreeva G. M. Socyal'naja psyhologyja / G. M. Andreeva. – М. : Aspekt Press, 2007. – 384 s.
2. Apresjan R. G. Syla y nasylye slova / R. G. Apresjan // Chelovek. – 1997. – № 5. – S. 133–137.
3. Burd'e P. Socyologyja socyal'nogo prostranstva / P. Burd'e. – М. : Yn-t eksperymental'noj socyologyy; SPb. : Aletejja, 2007. – 567 s.

4. Dejk Van T. A. Strategyy ponymanyja svjaznogo teksta / T. A. Van Dejk, V. Kynch // *Novoe v zarubezhnoj lyngvystyke*. – Выр. 23. Когнитивные аспекты языка. – М., 1988. – С. 153–207.
5. Yvanov V. F. Massovaja kommunykacyja / V. F. Yvanov. – Kyev : Akademyja Ukraynskoj Pressы, Centr Svobodnoj Pressы, 2013. – 902 s.
6. Kashkyn V. B. Vvedenye v teoryju kommunykacyu / V. B. Kashkyn. – Voronezh : Yzd-vo VGTU, 2000. – 175 s.
7. Kyjashhenko L. P. Bepokojstvo stanovlenija celostnost'ju. Varyacyu na temu transdyscyplynarnosty / L. P. Kyjashhenko // *Voprosy fylosofyy*. – 2015. – № 11. – С. 76–87
8. Kozhemjakyn E. A. Rekompozycuja subъekta v obrazovatel'nom dyskurse / E. A. Kozhemjakyn // *Unyversytet v perspektive razvytyja: Al'manah Centra problem razvytyja obrazovanyja BGU*. – 2007. – № 5. – Mn. : Propyley. – С. 39–53.
9. Lukov Val. A. Socyal'noe proektyrovanye / Val. A. Lukov. – M. : Flynta : Socyум, 2003.
10. Luman N. Medya kommunykacyu / N. Luman. – M. : Logos, 2005. – 280 s.
11. Makljuэн G. M. Ponymanye Medya: Vneshnye rasshyrenija cheloveka / G. M. Makljuэн. – M.: KANON-press-C, 2003. – 464 s.
12. Myhajlov S. A. Zhurnalystyka Soedynennyh Shtatov Ameryky / S. A. Myhajlov. – SPb. : Yzd-vo Myhajlova V. A., 2004. — 448 s.
13. Moskovychy S. Mashyna, tvorjashhaja bogov / S. Moskovychy. – M. : Centr psyhologyy y psyhoterapyu, 1998. – 560 s
14. Nazarchuk A. V. Socyal'noe vremja y socyal'noe prostranstvo v koncepcyy setevogo obshhestva / A. V. Nazarchuk // *Voprosy fylosofyy*. – 2012. – № 9. – С. 56–66.
15. Pljushh O. M. P406 Social'no-psyhologichni mehanizmy informacijnogo vplyvu : monografija / O. M. Pljushh. – Nizhyn : «Vydavnyctvo «Aspekt-Poligraf», 2017. – 244 s.
16. Pohepcov G. G. Teoryja kommunykacyu / G. G. Pohepcov. – M. : Refl-buk; K. : Vakler. – 2001v. – 656 s.
17. Ryzhov V. A. Umnye sety, mobyl'nyj yntellekt y strategycheskoe predvydenye / V. A. Ryzhov, V. S. Kurdjumov [Электронный ресурс]. – Rezhym dostupa: <http://spkurdyumov.narod.ru/kurrij.htm>
18. Chumakov A. N. Fylosofija v sovremennom myre: dialog myrovozzrenyj / A. N. Chumakov, A. D. Korolev, A. V. Dahyn // *Voprosy fylosofyy*. – 2013. – № 1. – С. 3–17.
19. Brzezinski Zb. *Between Two Ages: America's Role in the Technetronic Era* / Zb. Brzezinski. – New York : The Viking Press, 1970. – 356 p.
21. Potter J. *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behavior* / J. Potter, M. Wetherell. – London; 1987. – 256 p.

Блыскун Е.А.

Социальное пространство и социальные коммуникации в аспекте проблемы реинтеграции

В статье рассмотрены социальное пространство и социальные коммуникации в аспекте проблемы реинтеграции. Раскрыт синергетический подход к организации дискурса. Дискурс рассмотрен как открытый сложноорганизованный текст внутреннего мира субъекта, системообразующей функцией которого является «опережающее отражение», что позволяет субъекту планировать свою деятельность, в том числе в векторе реинтеграции. Показано, что в стандартной, привычной ситуации человек следует нормативной программе деятельности, которая априори задана, и поэтому дискурс проявляется как картина мира субъекта в одной из ролевых позиций. Изменение значимости ситуации, происходящее в период реадаптации, приводит к уточнению самоопределения субъекта, вызывает развертывание субъектом организации дискурса и внесения корректив. Именно поэтому можно говорить о фрактальной природе дискурса, когда он в каждой ситуации доопределяется согласно жизненным целям субъекта, которые задают значимость интерпретируемых событий в период реинтеграции. В то же время

способ концептуализации действительности, присущий каждому субъекту, отчасти универсален, отчасти специфический. Наличие общих, универсальных принципов организации семантических структур обеспечивает возможность взаимопонимания между субъектами и включение новой информации в существующую модель мира. При этом артикулированный фрагмент дискурса предстает в виде информации.

Ключевые слова: *реинтеграция, дискурс, социальное пространство, социальные коммуникации, современный социум*

Blyskun O.O.

Social space and social communications in the aspect of the problem of reintegration

The article examines social space and social communications in the aspect of the problem of reintegration. A synergetic approach to the organization of discourse is revealed. Discourse is considered as an open, complexly organized text of the subject's inner world, the system-forming function of which is "anticipatory reflection", which allows the subject to plan his activities, including in the vector of reintegration. It is shown that in a standard, familiar situation, a person follows a normative program of activity, which is a priori given, and therefore discourse manifests itself as a picture of the subject's world in one of the role positions. The change in the significance of the situation that occurs during the period of readaptation leads to a clarification of the self-determination of the subject, causes the subject to deploy a discourse organization and make adjustments. That is why we can talk about the fractal nature of discourse, when in each situation it is redefined according to the life goals of the subject, which set the significance of the interpreted events during the period of reintegration. At the same time, the way of conceptualizing reality inherent in each subject is partly universal, partly specific. The presence of general, universal principles of the organization of semantic structures provides the possibility of mutual understanding between the subjects and the inclusion of new information in the existing model of the world. In this case, the articulated fragment of the discourse appears in the form of information.

Societal discourse, which represents a set of discourses of social subjects, is also in a state of constant transformation: the components of its discourses of subjects, both individual and group, are changing. Changes in social organization lead to the transformation of the principles of integration of social discourse. The mobility of the discourse organization of both individual subjects and society as a whole is the main condition for informational influence, which allows to provide effective actions. The immutability of the discourse would make it impossible to exercise informational influence.

Keywords: *reintegration, discourse, social space, social communications, modern society*